

Милош Црњански
КОД ХИПЕРБОРЕЈАЦА 2

bookingclassics

Милош Црњански
КОД ХИПЕРБОРЕЈАЦА 2

Издавач: Mascom/booking

Уредник: Слободан Нешовић

Лектор и коректор: Mascom/booking

Графички дизајн: Unibrand

Тираж: 1000

Штампа: Publish

БЕЛИ МЕДВЕД СЕ БУДИ

Од тада је прошло двадесет и пет година.

Спремам се у Париз и враћам се у своју земљу, али довољно је да затворим очи, па да се, кроз сећање, опет пробудим у Риму, где је у почетку јесени, године 1940, отпочео други део мог живота у Италији, и путовања, у сновима, још једном, у поларне пределе, у које сам, у лето 1937, био завирио. Тај почетак јесени био је почетак друге поле приче о мом животу у Риму. Први део био је весео. Други, тужан. А на средини те приче (*nel mezzo del cammin di nostra vita*), стоји обнова односа између моје земље и СССР.

Кад смо осетили били да ће доћи страшна зима, цича, мраз, сетили смо се били свог ујака на Северу, белог медведа, ркача. При крају тог лета, знао сам, да почиње последња јесен, за мене, у Италији. Да се капија рата, још једном, отвара и преда мном. Јесен је доносила напад на Грчку.

Иако је у Паризу, већ Бергсон, приметио, да се не може протумачити, све, још је већа збрка, кад људске сузе у причи почну да теку. У мом сећању све се преда мном јавља обасјано неком светлошћу, врло јасно, али кроз то пролазе неке црне стреле, пролећу неке тамне птице, па понешто постане заборављено. У људском сећању чује се шапат толиких, нама драгих, и несталих, бића, плач толиких мртвих, а чују се и звона, грмљавине, јауци, па и безумни смех. Понешто, што нам се чинила срећа, сад је бесмислено, огавно. А много штошта, што бисмо радо да заборавимо, стоји пред нама, сузних очију, које нас тужно гледају. Питају где смо?

Сећам се, сасвим сигурно, да је крајем тог лета, Италија, тријумфовала као рвач у циркусу. Гладијатор. Рим је отишао да летује, као да смо у доба, кад је краљ био, Умберто. Умберто I. При почетку

септембра, Рим се, међутим, враћа, са летовања, буновно и зачуђено. Шапуће се да се рат наставља. То увиђа и онај чије нас лице гледа са плаката и реклама, на сваком зиду. *Faccia feroce. Il Duce.*

Нико не изговара његово име гласно, али се шапуће, да је јасно, да се тај, који је увек имао право (*ha sempre ragione*), преварио. *Раић ће се насмјавићу!* Крајем августа и почетком септембра Рим се онда смрачио. Иако нас не буде варвари – Кавафисови – који нису дошли, сирене нас буде ноћу и урлају. Ја се бавим и даље преписивањем мог излета до острва Јан Мајен, и Шпицбергена, и својим лутањем по Данској и посетом Шведској и Норвешкој, кроз једно дивно лето. То више није, ни разонода, ни разбигра, у Риму, него је постао једини смисао мог живота у Италији, на обали Тибра. Док увече рефлектори шарају по небесном плаветнилу, ја бдим и преписујем успомене са Севера у Риму. А прегледам и бележим и филмове своје, које сам донео са тог пута, до беле, ледене, пруге вечног леда према Полу. Грку, Питеји, та линија се учинила да личи на пиктију. На самрти, о њој су питали и Венецијана, који се звао Марко Поло. Наговарали су га да призна, да су то бајке које је причао о свом животу и путовању. Он је одговорио: – Нисам испричао ни половину од онога што сам видео.

У почетку те јесени, године 1940 – на путу сад у своју земљу – сећам се да сам у Риму већ живео, као да сам отишао из Рима.

Кад бих, за тренут, прекинуо преписивање, и разгледање тих слика, и изишао, да се надишем ваздуха, на свом малом балкону, пода мноме би се указао Сант Анђело и ја бих се изненадио, што сам у Риму.

Међутим, и у Риму се осети, да је јесен близу, већ септембра, иако Сунце сја. То се чак, у Риму, осети, дубље, него игде на свету. Да ли зато што је Рим највећа гробница на свету, не знам, али меланхолија у јесени почиње, већ септембра, да прати сваког – то зна сваки ко је живео у Риму. Прати га после и кад оде из Рима, у свакој вароши на свету. Иако су врућине, и те године, дању, биле велике, и септембра још, у Риму, ја сам био осетио да одлазим из Рима. Седео сам и посматрао бронзане нимфе, на пијаци Еседра, како се купају, али сам знао да их нећу гледати, ускоро.

Ноћи су, међутим, биле прохладне већ у септембру.

Иако не излазим више, често, у друштво, знам да је Рим огорчен.

Сви су у Риму били поверовали, да је рат при крају, али сад увиђају, да су преварени. Језиво бомбардовање Лондона, чујемо, као грмљавину, која се ближи. Кад зима буде дошла у Италију, сви очекују, да ће и у Риму горети улице, и лешеви жена и деце лежати на калдрми. Кратка радост Рима, да је најгоре прошло, трајала је мало и брзо прође. У биоскопу „*Quirinetta*“ показују како је у Лондону.

Онај који влада Италијом, као император, покушава да нас навикне на мисао, да ће варвари доћи. Наредио је узбуну, урлик сирена, чим се појаве бомбардери, који помало бомбардују Неапољ.

Иако је то далеко – кад је у Неапољу узбуна, сирене урлају и у Риму. Сви силазимо у подруме, а деца, пробуђена из сна, јецају. Кад сирене јаве да је непријатељ отишао (а није ни био) сви се враћамо у своје станове, као на небо, да спавамо.

Госпође укућана се у лифту тада смешкају. Знају да ће сад мужеви искористити, мало, прилику. Интервал за љубав. Постеље ће цврчати, а чуће се, и кроз зид, усхићени узвици: Волим те много. *Tanto tanto, tanto, tanto*. Све брже и ритмично.

Становништво Рима, живи тог септембра два живота.

Један дању, а један ноћу, а оба су невероватна. Да је неко нашим родитељима предсказао, да ћемо живети овако, не би му нико био поверовао. Чује се да ће и Италија бомбардовати Лондон.

Чује се да Енглези траже мировне преговоре, у Штокхолму.

Шапуће се, у палати Боргезе, да ће Италија, ускоро, напасти и нашу земљу. Шведски краљ је, кажу, већ почео консултацију са зараћеним странама.

После свега тога, Немци и Талијани деле, као сир, Румунију.

Рим чува од бомбардовања, само Папа, кажу. О њему причају да се за нас, сваке ноћи, моли Богу. Да би му Бог боље услишио молитву, кажу, Папа мучи своје тело, као грешник – па спава на патосу.

Кажу да је и сузе пролио.

Ми се онда тешимо. Ваљда бомбе ипак неће бити расуте по Риму?

Сви, па и најнижи, у Риму, сад кажу, да је рат нешто несхватљиво и безумно. Апсурд. *Assurdità* – узвикују и портири, и кочијаши, и фризери, и цвећарке, испод степеница које силазе на Шпанску пијацу.

Чак и карабинијери, који чувају капију у палати Боргезе и поздрављају краља Алфонса XIII, који ту ручава, у клубу ловац на лисице, чак и карабинијери, кажу, да је даљи рат нешто непотребно.

Што је најлуђе, лифт у кући у којој станујем изводи нека чуда кад год сирене заурлају и јаве да се бомбардери, тобоже, приближују.

Сирене урличу, а наш лифт се, ноћу, понаша, као да је полудео. Застаје између спратова, па неће даље. Укућани онда, у лифту који је стао и неће даље, ни тамо, ни овамо, личе на папагаје који креште и вичу и крилима лепршају.

Кад се лифт задрмуса, добро, крене, али се онда пење, као луд, чак до таванице и стане тек тамо. Врата се отварају. А кад се најзад отворе, лифт остаје, непомичан, на плафону, а укућани морају да силазе степеницама и да се враћају.

Узалуд лифт прекодан оправљају.

Нико не уме да нађе квар у њему.

Нико не зна зашто изводи са нама то.

Цео је август и септембар у Риму, те године, прошао, тако.

И на дану, кад изиђем из куће, са мном се, свакојака чуда догађају. Талијанска тајна служба послала је, једне ноћи – док је Алфонс XIII вечерао, у клуб који заузима десну полу палате Боргезе – своје агенте, да обију нашу касу, у којој поверљива акта и нашу шифру, чувају.

Мене тих дана сви траже у друштву. Мој телефон, на столу, зврји.

Зврји стално.

Сви ме исто питају: Има ли код нас нешто ново? На коју ћемо страну?

Шта радим? – а кад кажем да полажем испит за шофера, сви се јетко смеју. Међутим, ја сам заиста, тих дана, морао да полажем испит за возача, аута, у Риму.

Било ми је досадило да сваки има кола, у Риму, а да ја морам сваки час да мољакам, кад идемо на излет, да ме повезу. Био сам се решио да и ја набавим нека кола – макар оно, што су Талијани, тада, називали, мали миш – *topolino*. А да бих возио кола, решио сам се да научим и мајсторију возача аута. Нисам предвидео шта ме чека.

Уосталом, био сам се решио да набавим и упаљач, аутомат, за паљење цигарета, јер ми је било досадило, да ми сваки у друштву

– нарочито госпође, траже цигарету. А кад кажем да немам, да ми траже бар припалу – ватру.

Био сам почео да губим стрпљење у рату, а био ми је потребан мир. Живчани мир, у служби коју вршим у Риму.

Моје друштво ме међутим свако јутро зове, да идемо у Пуљу.

А кад нећу у Пуљу, онда у Верону.

Иако тамо има трага Нормана – које волим, јер су са Севера – ја у Пуљи нема шта да тражим. Верона, међутим, пуна је трагова мојих сународника и земљака, који су тамо, пре сто година, били гарнизон, у доба аустријско. Аустријски императори држали су Италију, пре сто година, све до Неапоља, а моји су сународници били њихови војници. Иако нису ушли у Рим, који је био Папин.

Верона – одговарају ми моји пријатељи – варош је Ромеа и Ђулијете.

Ништа друго не вреди видети у Верони – довикује ми кћи председника владе, кроз телефон. Зашто да идемо у Верону? Шта ћемо тамо?

Да видимо један мост. Мост понтона. То је мени омиљено место у Верони.

Транспозиција себе, у земљаке пре сто година, омогућује ми, да лакше примим оно што ме чека у Риму. У рату.

Ваљда тек нећу тражити да и други, за то, иду у Верону?

То је сад глас Албанкиног мужа. Знам га. Ваљда држи другу слушалицу телефона? – Шта се може видети са тог моста?

Може се видети судбина.

Каква судбина? – довикује, срдито, Албанка.

Судбина људска, како су је видела два аустријска официра, пре сто година. Један је био мој земљак, па ме зато занима. Стајали су на том мосту, пре сто година, загледи у реку Адиће, која је, кроз Верону, брза и опасна. Пуна вртлога и вирова. Препирали су се око тога: да ли сваки човек, неизбежно, има своју судбину? Један је мислио, да, други, не. Онај који је веровао у судбину био је мој земљак. Отпасао је само сабљу и стрмоглавио се у реку. Испливао је.

Шта се то, мене, тиче, сад, у Риму? – пита Албанка, у телефону.

Не тиче ме се, али ми је мило. Очигледно је да тај млади официр НИЈЕ веровао у судбину. Потрудио се да исплива. Био је млад, дрзак, леп, а имао је очи боје љубичица. Да би могао да посети ону,

коју је волео, а чије је тело било, чак у другом месту, јахао би пола ноћи до ње, а пола ноћи на повратку. Имамо ми и једног кнеза, који је владао под Турцима, а исто тако јахао – па ме развесели, сад, после сто година све то.

Албанка ми довикује да се треба ослободити шовинизма, и да је човека недостојно то. Треба да се стидим те прекомерне љубави према својим земљацима. То је била окупаторска војска у Италији.

То не значи да ми је то мило, одговарам. Рекао сам само да идем у Верону трагом оних, који су тамо, пре сто година, били. А тај мој сународник није више окупатор. Давно је у гробу. Нећемо се срести са њим у Верони. Можемо ићи у улицу где показују куће фамилије Капулети. Мило ми је, ипак, што је испливао.

Муж Албанке ми онда довикује, кроз телефон, да смо ми криви, што су Турци узели Константинопољ. Италијани су га бранили. Турци нису могли да продру у Италију.

Колико је мени познато, у одбрани је, тамо, погинуо и последњи император, а тај је био исте крви, као ја, по матери. Није у питању шовинизам. У питању је Сунце. Кад је хришћанство већ стигло у Рим, тамо, где је моја земља, још су обожавали Сунце, „непобеђено Божанство Сунца“. Реч је о Сунцу. – Хало! Хало!

У наш разговор се био умешао неко. Јавља се клуб ловаца на лисице, где Алфонс XIII ручава, често. Питам се: није ваљда Алфонс XIII у палати Боргезе? Никако да вратим, са кућом Албанке, везу.

* * *

Иако видим да се и Алфонс XIII меша у тајне палате Боргезе, ја устајем рано, идућег дана, и навлачим своју маску безбрижности пред светом – као клонови кад излазе пред гледаоце.

Отварам широм жалужине на мојим прозорима и стојим неколико тренутака, са Сант Анђелом у очима. Затим подижем главу Сунцу и удишем Рим дубоко. Он је чист ујутру.

Под мојим бившим станом смрдео је, Борго, под овим се зелени трава, а Тибар, надесно, протиче мирно. Чини се румен, или зелен. Трепери. А у стан ми уноси јутарњу свежину.

Стојим затим под пљуском хладне воде, да из очију, и главе, отерам снове, а док стојим под млазом воде, чини ми се, да сам, са

децом, скочио у неку фонтану Рима – које су све хладне. Сећам се како су фонтане у Кордоби, и у Алхамбри – и у нашем Сарајеву – мирне, па жуборе, ћарлијају, а ове, у Риму, пљуште, као слапови у брду, кад се одлази у планину. Куд ли ћу ја отићи, кад одем из Рима?

Има толико фонтана у Риму. Кад су варвари пресекли водовод Рима, кажу да је Рим умро, а кад су папе обновили водоводе, кажу да је васкрснуо.

Седам, затим, завијен у чаршав, на свој балкон, иза паравана, да ме Маринети не угледа, голог, ако би помолио, на свом прозору, главу. Пијем млеко кокоса.

Зашто сам превалио тај пут од краве до кокоса? – питам себе.

Нисам ваљда заборавио нашу малу краву? У мом завичају. Има тако лепе очи, ујутру.

Јутро је, међутим, у Риму, ванредно.

Сунчани зраци падају укосом, а благо, као месечина, која се жути и која је топла, а ти зраци продиру у груди, као неке пријатне стреле. То је једино Сунце које сија и богаташу и сиромашу, и младом човеку, и болеснику, и старцу. Сунце и Рим стапају се у сећању, у једно. Нигде у Европи Сунце не сија тако. Ни на један главни град земаља. Нити игде фонтане хладе тако лепо.

Сам тај факт, који се понавља – ујутро, у Риму – претвара се у дубоку људску срећу, а сви у Риму учествујемо, у том балету, који носи наслов: *Il Giorno*. Дан.

Можда је то јутро, у Риму, тај мир, којим почиње дан, зато тако ведро, јер нас чека притајена жалост смрти, у вечеру, у Риму, који је највећа гробница на свету. То само у Италији иде заједно. Само се у Италији, у Риму, живот и смрт, тако мешају.

Радо бих о томе, са својим комшијом Маринетијем, поразговарао, али, кад се нагнем, тако, полуго, надесно, видим, да код њега још нису отворени прозори. Можда је некуд отишао? Можда се још није пробудио? Можда, по добром, старом, римском обичају, лети, и не отвара прозоре? Можда је умро?

Можда ужива, да хода, бос, по хладним плочама у свом стану?

Нечујно.

Сви они, са којима сам, у то време, у Риму, живео, ходају сад у сећању, тако, нечујно.

Мој поглед је, међутим, прелетао Тибар и кровове Рима, који су и сами као нека река, румених, кровова, која протиче, између седам брежуљака римских. Лепо је то, што се сви ти кровови завршавају зеленом линијом брдашца, а над њим, неким плавим морем. То је небо.

Кад погледам у Тибар, мени се чини као да се спуштам у неку воду, у коју сви тонемо и у којој се сви огледамо, као у огледалу, а ништа неће за нама остати, кад из Рима одемо.

На мосту, испред Сант Анђела, скулптуре Бернинија, као да већ одлазе. Искривиле су се, барокно, идући из сенке у сенку.

Туда ја, иначе, идем до палате Боргезе – већ трећу годину.

Испод тог моста, сад, сваки дан, сачекују ме деца, сиротиње, у једном дрвеном купалишту, и, она ми нешто, кад застанем на мосту, довикују. Она ће ту, у води, цео дан, да се играју.

Ја ћу чувати њихову, веселу вику и кад будем из Рима отишао.

Слутећи да нећу дуго бити у Риму, почео сам био да се праштам од Рима, тако, прелећући погледом, преко кровова, до даљине у којој се зелени Пинчо. Мој стан је као стан. Личи на стан неког директора железнице у доба Умберта I, али је поглед леп са мог балкона. Стан сам изнајмио од једне породице Јевреја, која не сме да призна, да је јеврејска, али која се, на тај начин, нада, да ће моћи да га, некако, сачува. Они су се склонили у провинцију. У њиховој беди то је значило последњу наду.

Дуж тог дрвореда, дуж Тибра, мене пут води, иначе, у палату Боргезе.

Тог дана, међутим, не идем тим путем.

Поглед ми лети, још једном, до друге обале тих румених кровова, међу којима се беле мрамори античких остатака – као неки каменови Полифема, из Микеланђелових стихова. Пошто у Риму, тада није било индустрије, ни фабрика, ни гара, ни дима, као у другим великим градовима Европе, Рим је још: море, купола, цркава, барока, и зеленила, дуж обала Тибра. Зелених пинија на видику и црних чемпреса. Нема на Тибру бродарства. Нема ни подземних железница. Не чује се још ни јаукање и шиштање млазних авиона, са аеродрома, као завијање паса издалека. Све је мирно као и пре две хиљаде година, сваког јутра. Разлика је само та, што се сад купамо у плеханим кадама – ко их има – а да су се онда купали у јавним купатилима, у која је могло ући, неколико хиљада купача.

Некад је у Риму, ујутру, владала велика заједница купача.

Сада смо велика заједница, кафа.

Небо је било, међутим, плаво и тог дана – без иједног облачка.

Силазим из свог стана, али не прелазим мост Сант Анђела, него одлазим до једне школе возача аута, која је, ту, близу – на тргу, који носи име, онога, који је, тобоже, творац, уједињене Италије.

Кавур.

Ту, као у неком подруму, стоје читава брда, гума, лонаца, канти, петролеја, а кафу пије гомилица механичара, од којих су неки, голи до појаса.

Мене ту, тих дана, дочекује весела граја.

Радници ми довикују: Јесмо ли се, најзад, решили, на коју ћемо страну? Са Италијом, или против?

Знају ко сам.

Питају да ли је тачно да у рат улази и моја земља?

Један једини, међу тим механичарима, маљав, ознојен до паса, каже ми гласно, да не треба да слушахм трабуњање тих будала. Занела их је победа. Што се њега тиче, он не види да ће му победа Италије изменити, ишта, у његовом животу. Није то победа Талијана.

Ја се шалим са тим људима. Кажем: лако је Талијанима. Имају одлично изабраног савезника. То је била, тих дана, општа изрека Рима. Говорило се да Французи имају, у Алпима, страшна утврђења. Енглези ратну морнарицу која је силна. Руси сто, двеста, триста, четирсто, дивизија – али Италија има доброг савезника. А Рим одличну одбрану из ваздуха – а то је Папа. Нико тада није ни сањао, какав ће бити завршетак тог савеза, са одлично изабраним савезником. Нисам то сањао ни ја.

Да не бих морао да дајем изјаве, пред тим механичарима, ја онда седам на сточић пред вратима, под један олеандер, који цвета из сандука, па читам новине.

Мој учитељ шофирања отишао је некуд са својим ђаком, који има час пре мог часа.

Талијани су врло човечни, кад их нико не вређа, па зато и мене хоће да теше у тој радњи, и кажу ми, да не бринем. Ма шта дошло, док сам у Италији, нико ми неће смети да нанесе никаква зла. Затим ме брзо заборављају и настављају рад, у том дућану, где